

Öppettider
måndag 13-16
tisdag 10-12, 13-18
onsdag 10-12, 13-16
torsdag 10-12, 13-16
fredag 9-12

FOLKRÖRELSEARKIVET FÖR UPPSALA LÄN | c/o Uppsala kommun, 753 75 UPPSALA | Besöksadress: S:t Olofgatan 15
Telefon: 018-727 24 70 | Fax: 018-727 84 25 | Bankgiro: 467-2341 | Organisationsnr: 817 601-7682
www.fauppsala.se | info@fauppsala.se

ORIGINALET

FOLKRÖRELSEARKIVET FÖR UPPSALA LÄN

NUMMER 1 • 2013

INNEHÅLL

Med testamente och en vit, ren, pressad kostym

Krigsbarnen på Björkhult

Ungdomens hus - kampen går vidare

Lotta Svärd. Målning av Albert Edelfeldt.

Med testamente och en vit, ren, pressad kostym

Oscar Andersson var en av många missionärer i Kongo. Ljudinspelningar med Oscar tecknar, tillsammans med dagböcker och fotografier, en bild av hur mission bedrevs under 1900-talet.

Baptistsamfundets tidning Veckoposten rapporterar 1934 om en överfull kyrka i byn Bendela i Kongo. Lite drygt 20 år tidigare hade Veckoposten denna notis.

Missionär Oscar Andersson som skall till Kongo avreste från Stockholm den 12 juni. Vid stationen var då en skara människor som önskade missionären allt gott och Guds beskydd. När tåget sattes igång utropade missionskommitténs sekreterare: Gud välsigne Kongo – missionären! och allt folket (vänkretsen) svarade ett ljudligt amen.

Carl Oscar Andersson (1886-1979) föds i Dalby utanför Uppsala. Han döper sig och blir medlem i Uppsala Baptistförsamling 1905. Redan då föreställer han sig en framtid ute på missionsfältet. Han beskriver sin inställning på följande sätt: *Jag har aldrig haft någon oro och tvevågshet egentligen ifråga om mitt barnskap hos Gud och frälsningen och kallelsen till missionsfältet.* Han minns hur hans mamma berättade om Afrika och hur hon hade fått ett löfte från Gud om att Oscar skulle bli missionär. Efter avslutade studier, bland annat hos John Ongman vid Örebro Missionsskola och Livingstone College i London, samt en kortare vistelse i Frankrike för att lära sig franska, är han godkänd för att ge sig av. Väl nere i Kongo träffar han Doktor Singer som ursprungligen är från England men som har bott i Kongo länge. Han upplyser Oscar om vikten av testamente och en vit, ren, pressad kostym.

Och om du reser upp här i landet och inte har något testamente och du får feber och dör så blir de så oroliga, de som ska ta hand om dig. Men ser dem att du har ett testamente då blir de nöjda, då har det ordnat sig. En annan sak han sa det var det att i din koffert ska du alltid ha en vit, ren, pressad kostym för att det kan

hända att du får feber när du kommer i inlandet och du dör och de blir oroliga de som ska ta hand om dig men om de ser att du har en vit kostym ligger färdig i kofferten då förstår dem att du är färdig.

Han börjar arbeta på en amerikansk missionsstation som drivs av Mennoniterna som är en anabaptistisk rörelse från USA. Sarah Otilia

Kroecker (1882-1969) kommer till missionsstationen några månader senare och 1917 gifter de sig. Samma år reser de till Uppsala men redan 1919 åker paret Andersson ut till Kongo igen. Denna gång med siktet inställt på att starta upp en egen missionsstation i Baptistsamfundets regi. Sarah och Oscar delar samma passion för pionjärbete och han uttrycker sig på följande sätt om deras gemensamma arbete i missionens tjänst.

Jag tänker på det, när jag for ut som evangelist och skulle börja vittna så bad jag till Gud att han skulle ge mig sångröst för annars skulle jag ju inte bli någon evangelist. Jag fick aldrig någon sångröst men jag fick en fru som kunde sjunga. Hon sjöng mycket både på svenska och på andra språk.

Föreningens årsmöte utser både styrelse och verksamhetsansvariga. På så sätt har man en organisation med "platt demokrati". Ungdomarna får själva lära sig att ta ansvar, att leda andra och utveckla sina organisatoriska talanger. Våldigt många har under åren fått social skolning och sina första erfarenheter av vuxenlivets plikter i en trygg, drogfri miljö.

Opolitisk förening

Föreningen är helt opolitisk och det kan exemplifieras med två idag välkända personer som tillhör motsatta politiska block, vilka i sin ungdom varit aktiva här: Magdalena Andersson, Socialdemokraternas ekonomisk-politiska talesperson var den första sekreteraren i föreningen. Så har vi förre kassören Per Gudmundson, ledarskribent i Svenska Dagbladet, som återfinns långt ut på högerkanten och ofta låter höra om sig. Ungdomens hus är opolitiskt i den meningen att det är "allpolitiskt". Det är öppet för medlemmarna att ordna politiska evenemang oavsett "färg", om de vill detta. Till exempel har det hållits antirasistiska manifestationer och stödgalor för Ship to Gaza.

Föreningsformen är intressant, med det årsvisa medlemskapet. Varje år börjar man om från noll och sätter upp mål för hur stor medlemsskaran ska bli. Genom åren har den ganska stadigt legat på omkring 500 ungdomar. I år väntas medlemsantalet dock bli högre, till viss del beroende på uppmärksamheten som den nuvarande krisen medför. I slutet av mars är man redan uppe i 350 st. och målet för i år är 700. Men Sven Höglund berättar att föreningens livaktighet också har ökat kraftigt på senare år; antalet aktiva medlemmar som regelbundet vistas i huset och anordnar eller deltar i de olika verksamheterna är nu ca 60-70 st. Årsmötena brukar locka 35-40 medlemmar och även där är tendensen något ökande.

Den "platta demokratin" medför att revisorerna har en större roll än vanligt. Förutom att granska räkenskaper och styrelsens förvaltning, ska de löpande följa föreningens arbete samt ge råd och stöd. De ska lösa eventuella tvister kring hur stadgarna tolkas.

Revisorerna ska också dokumentera allt sitt arbete och protokollföra alla sina beslut och åtgärder.

Uppsala kommun är den främsta anslagsgivaren till Ungdomens hus. Men föreningen har även visst stöd från annat håll, till exempel Studieförbundet Bilda. De senaste åren har också Allmänna arvsfonden

skjutit till så stora belopp att huset kunnat projekta ställa fyra personer, men deras anslag är tidsbegränsade och påverkar inte ekonomin på sikt. Anmärkningsvärt är, att föreningen till ca 40 % finansierar sig själv. Inkomsterna kommer från kaféverksamheten, hyror för replokaler och inträden till olika evenemang. Att kommunen nu har dragit in föreningsbidraget på 180 000 kr (även om detta inte är helt avgjort i skrivande stund) innebär ett stort avbräck för föreningen. Man har svårt att finansiera någon verksamhet överhuvudtaget.

Därför har man startat kampanjen "Kampen om huset". Det är tre saker man kämpar för: återställning av anslagen till tidigare nivå, stamreovering av huset samt handikappanpassning, främst genom installation av en hiss.

Man håller återigen torgmöten och insamlingar samt försöker väcka opinion, precis som vid starten för snart 30 år sedan. En klar skillnad är dock, att många tidigare medlemmar också engagerar sig i saken. De som var ungdomar för 20-30 år sedan har nu vuxit upp till etablerade samhällsmedborgare som har bättre förmåga att göra sin röst hörd. Så på frågan om han tror att föreningen finns kvar om ytterligare 30 år, svarar Sven Höglund ett entydigt "ja".

Ungdomens hus blev medlem i Folkrörelsearkivet 2012 och har i år inkommit med sin första leverans om drygt två hyllmeter handlingar.

Av Jonas Sandström

Ungdomens hus - kampen går vidare

I snart 30 år har ungdomar i Uppsala haft tillgång till ett eget allaktivitets-hus, med en verksamhet som de driver helt på egen hand. De fick kämpa hårt för att få huset och nu när kommunen minskat anslagen måste de ta upp kampen igen för att kunna behålla det.

Det var några år in på 1980-talet som tanken på ett Ungdomens hus i Uppsala började ta form. Det fanns ett stort behov av replokaler, utrymmen för andra hobbyaktiviteter och inte minst en plats där man kunde träffas under ordnade former. Ungdomar och unga vuxna var hänvisade till nationerna, men dessa är ju bara till för studenter med kårleg. Dessutom är nationslivet starkt präglad av alkoholkulturen och de som propagerade för ett Ungdomens hus hade visionen av en helt drogfri samlingsplats.

En aktionsgrupp bildades 1984 och man uppvaktade kommunpolitikerna, ordnade torgmöten, demonstrerade och höll insamlingsgalor. Man tog strid för sin rätt till en meningsfull fritid. Engagemanget var så stort och starkt att Sveriges television gjorde en dokumentär om Uppsalaungdomarnas kamp för ett hus. Till slut fick man gehör från stadens styrande. Men vid den här tiden pågick något av en flyttkarusell bland olika verksamheter i Uppsala, så vilket hus som kunde komma ifråga var oklart. Ungdomarna själva föreslog det gamla stadsbiblioteket men även

andra hus, till exempel gamla Missionskyrkan, var på tal. Till sist fick man det gamla Fyrishall, före detta ABF-huset vid Svartbäcksgatan 32, som man håller till i än idag. Man flyttade in 1985, bildade föreningen Ungdomens hus och började bedriva verksamhet i begränsad omfattning. Huset var i stort behov av renovering och under flera år utfördes olika arbeten, bland annat ombyggnationer så man fick en större lokal med en scen för musikframträdanden. Först i början av 1990-talet kunde hela huset tas i anspråk på det sätt som det används idag. Här finns, förutom café och musikscen, till exempel replokaler, konstateljé, pingisrum, spelrum och till och med en skatebordramp inomhus!

På frågan om huruvida verksamheten har förändrats genom åren, svarar Sven Höglund, tidigare styrelsemedlem och nu anställd av Ungdomens hus, att det från början främst var musiken som engagerade, med scenen och möjligheterna till replokaler. Men numera är huset ett fullt utvecklat kulturhus med allehanda aktiviteter på programmet, precis så som visionen ursprungligen var.

Ungdomens hus drivs helt av ungdomarna själva. Man har en styrelse med övergripande ansvar för driften av huset, personalfrågor och större frågor som rör hela föreningen. Vid sidan av detta har man olika verksamhetsgrupper med självstyre inom sin verksamhet. Dessa grupper kan förnyas och förändras årsvis beroende på vilka verksamheter som medlemmarna vill bedriva.

Kampanjmöte på Forumtorget 1984. SVT:s inspelningsteam är på plats. Foto: Henrik Carlsson.

I landet mellan floderna Kasai och Lukenie

Omkring nyåret 1920 i byn Bendela vid Kasai-floden börjar paret Andersson bygga upp sin missionsstation. I byn Semendua börjar ett annat missionärspar, Arvid och Hedvig Svärd, också från svenska Baptistsamfundet att etablera en mission. Drygt ett år senare döps de första nyomvända i Bendela och några veckor senare sker samma sak i Semendua. På båda ställena startar man upp skolor, sjukhus och kapellbyggen vilket gör att det under åren 1921-1923 anländer tolv nya missionärer till Kongo. Efter en kort tid på missionsstationen i Semendua reser Sarah och Oscar 1927 till Bosobwe för att starta upp en missionsstation. På vägen dit håller de möten och hjälper sjuka vilket gör att ryktet går före dem. Så här minns Oscar det när de kom till en by strax utanför Bosobwe. Hans ögonvittnesskildring vittnar om att de hjälpte dem så gott de kunde med den medicin de hade. Den ger också uttryck för en känsla av maktlöshet.

Och där förstod vi att de väntade på oss. En massa sjuka hade kommit för de hade hört ifrån vår resa att vi var kommande. De hade hört att vi gjorde underverk och botade alla sjuka och blev uppväckta ifrån döden om det så behövdes. Det fanns massor utav små skjul där av palmgrenar och gräs. De sjuka som hade kommit

långväga. Det var hundra utav dem som väntade på oss [...] och när det var vackert väder och solsken och de sjuka satt vid sina hyddor och solade sig och de hade fått sin medicin och var lyckliga och glada då gick det bra. Men sen så hände de att det blev storm också och regn och kallt väder. Inga filter eller tak över huvudet hade de som hjälpte dem. Då tyckte vi att de var synd om dem. Man önskar att man kunde ge dem tak över huvudet.

När väckelsen bryter ut i Bendela 1933/34 är Oscar och Sarah i Bosobwe. Oscar behövde aldrig använda sitt testamente, om han nu skrev något, som doktor Singer rådde honom till men kanske använde han sin vita, rena, pressade kostym?! Det man med säkerhet kan säga är att Oscar och Sarahs insats i Kongo har gjort avtryck i historien. Många missionärer kom att sändas dit i många år framöver för att bygga och bedriva skola, sjukvård och religiös verksamhet. Spåren av missionärernas insatser inom olika områden finns kvar än idag inte enbart i Kongo utan även i andra länder där frikyrkorörelsens olika samfund sände ut missionärer.

Av Emelie Ljung

Bosobwe 1927/28. Ur Oscar Anderssons dagbok.

Krigsbarnen på Björkhult

För kuststäder som Östhammar innebar krigsåren en ström av flyktingar. Över Östersjön kom balter, främst ester, men också finländare. I små, knappt sjödugliga båtar, eller stora fartyg flydde människor undan kriget. En av de många organisationer som tog hand om flyktingarna var Östhammars Lottakår. ”Villa Björkhult” uppläts under delar av 1942 som internat åt tio finska barn.

Lottarörelsen är en frivillig försvarsorganisation för kvinnor. Namnet ”Lottorna” är taget efter Johan Ludvig Runebergs dikt ”Lotta Svärd” ur Fänrik Ståls sägner. Den fiktiva Lotta var markententerska som följde med sin man under ryska kriget 1808-09. Sedan maken stupat i strid stannade Lotta kvar i armén för att ta hand om soldaterna.

Den första Lotta Svärd-organisationen bildades i Finland 1918. Den blev en förebild för resten av Norden och i Sverige bildades man 1924 under namnet Sveriges Landstormskvinnor. Lottorna tjänstgjorde under krigsåren i bland annat sambands- och ledningscentraler, inom luftskyddstjänsten och på kontor. Man bedrev även humanitärt arbete, där man bland annat omhändertog krigsflyktingar.

Under vinterkriget 1939-40 och fortsättningskriget 1941-44 skickades över 70 000 barn från Finland till Sverige. Flertalet av dessa återvände till Finland efter en tid som kunde vara allt från ett par månader upp till ett par år. Man räknar med att ca 10 000 finska barn senare adopterades av sina svenska fosterfamiljer.

Villa Björkhult

Lottakåren i Östhammar bildades 1941 efter en utbrytning ur Norra Roslagens Lottakår. En av kårens första arbetsuppgifter var att organisera mottagandet av finska flyktingbarn i Östhammar.

Vid föreningens styrelsemöte den 8 januari 1942 meddelades att fröken Claesson erbjudit kåren att disponera hennes villa, Björkhult, som internat för finska barn. Villan låg på en av traktens mest natursköna platser bredvid Östhammarsfjärden och hade såväl egen park som badplats. Byggnaden, som utgjordes av fem rum och kök, två hallar, badrum och

två toaletter, ansågs synnerligen lämplig som internat. Kåren fick även disponera trädgården för odling av grönsaker och potatis. Erbjudandet antogs och styrelsen beslutade att starta en insamling av pengar för barnens underhåll. Teckningslistor upprättades och upprop med vädjan om bidrag publicerades i lokalpressen. Den lokala Röda Kors-kretsen skänkte 1 000 kronor till förmån för de finska barnen och totalt samlade kåren in 8 735 kronor mellan åren 1942 och 1944.

Kåren skrev till Hjälpkommittén för Finlands barn att man hade möjlighet att ta emot tio barn. De första sex barnen anlände i mars 1942 och de fyra andra under maj och juli samma år. Barnen var mellan två och nio år gamla. Fröken Anna Eriksson arbetade inledningsvis ideellt som föreståndarinna, men i april anställdes fröken Åhlström som erhöll 60 kronor i månaden. Kåren anställde också

en finsk barnflicka, fröken Netinen, och en gårdskar som ansvarade för trädgårdslanden. En kvinna anlätades som tvätthjälpen gång i veckan och provinsialläkaren ställde upp vid behov. Barnflickan var den

enda av dem som talade barnens modersmål.

Barnen tillbringade våren och sommaren 1942 i villa Björkhult och det äldsta barnet fick även skolundervisning i Börstils kyrkskola. I september meddelade dock fröken Claesson att hon inte längre kunde ställa villan till förfogande. Nu placerades barnen istället ut i privata hem tills de återvände till Finland. Lottorna fortsatte dock att bidra till barnens uppehälle genom att betala inackorderingen för dem. Det var även lottorna som höll dem med kläder.

Lottorna höll kontakten

Två av barnen på Björkhult var syskon. Ritta var endast två och ett halvt år då hon tillsammans med sin äldre bror skiljdes från sina föräldrar i Finland. När internatet i Östhammar lades ned i september blev Ritta inackorderad i Norrskedika. Där stannade hon till den sista oktober 1942, då hon åkte tillbaka till Finland. Brodern, Antti, blev placerad på Långalma och återvände hem den 20 december samma år. En del av de finska krigsbarnen var kvar i Sverige i upp till två och ett halvt år. Inför hemresan utrustades barnen med kläder och skor för två år framåt. De noggranna förteckningarna berättar bland annat att Ritta fick med sig ett par gummistövlar, ett par pjäxor, ett par tofflor, ett par lågskor, två kappor, en overall, fem par yllestrumpor, ett par raggsockor, en vintermössa, en yllemössa, två par vantar, ett halsskydd, fyra par byxor, fyra linnen, två livstycken, tre nattdräkter, två underklänningar, elva hakklappar, en soldräkt, fem bomullsklänningar, en sidenklänning, en yllekjol samt en stor och en liten resväska.

Lottorna höll kontakten med barnen efter det att de återvänt. De brevväxlade med familjerna och skickade pengar och julklappar. Tacksamheten var stor, både från de finska barnen och deras

Adresslapp som finska flyktingbarn skulle bära om halsen.

föräldrar, vilket man tydligt kan utläsa av de brev som bevarats i arkiven.

Strax före jul 1942 mottog Kåren följande brev från Fru Paavola, mor till två barn som togs om hand av Östhammars Lottakår:

Får nu sända mina hälsningar till Östhammars Lottakår, samt ett hjärtligt tack för den värdefulla penningssumman, som vår lilla Ritva fick mottaga till jul. Tycker det är så storartat att ni tänker [på] våra hårt prövade finska barn även efter dem ha kommit hem. Jag för min del är i stor tacksamhetsskuld till Östhammars Lottakår, samt till hela Sveriges folk. Min tacksamhet är så stor att jag aldrig kan glömma det och med särskild värme tänker [jag] just [på] Östhammars Lottakår eftersom dem har offrat så mycket just för våra barn. Skönt var det [att] fira jul med lilla Ritva och Risto [...]. Pappa är på sjukhuset där han varit i tre veckor och får visst vara hela vintern. Fick ju sockersjuka under kriget 39/40 och nu har även ena lungan gripits av sjukdom, så det är tråkigt på alla områden [...]. Ritva sänder de käraste hälsningar till alla tanter hon under sommaren fick lära att känna.

Freden kom till Finland först i september 1944.

Av Per Agius

